

Apie meną pasitelkus kritinį mąstymą

Sergej Lysenko

Žmogaus ir visuomenės dalyke 11 klasėje yra skyrius „Menas“. Pagrindinis dalyko tikslas – padėti filosofškai apmąstyti gyvenimo reiškinius, ieškoti savo vietos idėjų ir reiškinių pasaulyje, kurti santykių sistemą. Todėl norėjau, kad pirmiausia mokiniai susimąstytų, kokia meno reikšmė mūsų gyvenime. Taip buvo suformuluota pamokos tema „Meno būtinybė“. Konkretesni pamokos uždaviniai:

- sužinoti, kad esama įvairių požiūrių į meno paskirtį, suvokti, kokius žmogaus poreikius jis tenkina;
- ugdyti gebėjimą trumpai formuluoti savo nuomonę, argumentuoti pasiūlymus ir mintis;
- bendradarbiauti kuriant naujas idėjas;
- suvokti, kad svarbu pakančiai vertinti įvairias meno rūšis.

Kad įgyvendinčiau išsikeltus tikslus, aš, mokytojas, turėjau sukurti reikiamą mokomąją aplinką, t. y. atsakyti sau į klausimus, kas gali pažadinti mokinių norą svarstyti apie meno būtinybę; kas taps pagrindu, skatinančiu minties raidą kreipti nuo intuityvios nuomonės prie sąmoningos argumentacijos; kas padės įvertinti praktinę pamokos naudą. Atsakymų į šiuos klausimus paieškos, ko gero, buvo sudėtingiausia planavimo pakopa. Diskusijos apie meno būtinybę turėjo remtis konkrečiu kūrinio, nesunkiai suvokiamu ir drauge leidžiančiu įvairiai interpretuoti. Mokiniai turėjo gauti galimybę plėtoti savo nuomones, pakilti į aukštesnę svarstymų pakopą. Nusprendžiau pasiremti daina „Iš karo“, atliekama roko grupės ČAIF, ir keletu minčių apie meną iš „Aforizmų enciklopedijos“.

Žadinimo pakopa prasidėjo trumpu pokalbiu pagal klausimus, pateiktus mokiniams praeitą pamoką:

- Kuo L. Tolstojaus kūriniai skiriasi nuo A. Christie knygų? Kuo W. A. Mozarto muzika skiriasi nuo šiuolaikinio repo?
- Ką vertinga žmonės randa įvairiuose meno kūrinuose? (Mokiniai nurodė tokią meno naudą: kūrybos proceso arba meno suvokimo džiaugsmą, galimybę reikšti idėjas ir jausmus. Man buvo svarbu išgirsti įvairių nuomonių.)

Išsakius tris ar keturis požiūrius, mokiniams buvo pasiūlyta trumpai surašyti, kodėl, jų nuomone, menas yra būtinas.

Lapeliai su flomasteriu mokinių surašytomis nuomonėmis buvo sulipinti ant lentos. Greta buvo pritvirtintos suformuluotos nuomonės. Štai keletas jų: „Meno pažanga – gyvenimo pažanga“, „Padeda išreikšti jausmus, norus, siekius“, „Menas įgalina išreikšti ir ilgam išsaugoti jausmus, taigi suteikia tarpusavio supratimo patirties“.

Atlikus darbą, galima mokinių paklausti: „Kokia bus mūsų pamokos tema?“ Klasės lenta su prilipintomis ant jos nuomonėmis gana aiškiai rodė, kad bus kalbama apie meno būtinybę. Įvairios nuomonių skirtybės leido pradėti svarstymą.

Prasmės suvokimo pakopa prasidėjo dainos „Iš karo“, kurią atlieka grupė ČAIF, klausymusi. Kūrinio pasirinkimą lėmė šie motyvai: kalbant apie meną, mokykloje tradiciškai turima galvoje klasika, kuri kartais mokiniams gana tolima. Šiuolaikinės, tarp jaunimo gana populiarios dainos klausymas daugeliui turėjo būti netikėtas. Tai leido daryti prielaidą, kad suaktyvės dėmesys ir mąstymas tų mokinių, kurie po žadinimo pakopos dar buvo gana pasyvūs.

Iš karo*

Tavo laiptinėj tamsu.
Tvaikas aštrus kaip visad į nosį.
Tavo namai buvo po pat stogu –
Iš jų šiek tiek arčiau link žvaigždžių.
Tu žingsniavai neskubiai.
Iš karo grįžai.
Pergalės jausmas saldus,
Kartus – kaltės.
Štai tavo durys, bet jose
Jau nauja spyna.
Tavęs čia laukis ilgai, bet grįžti tu negalėjai.
Ir paskutinė naktis liejo ašaras čia,
Bet tu vis tiek negrįžai,
Ir į namus įsigavo siaubas.
Siaubas žvelgė į akis,
Atspindys tamsiame stikle.
Jis pasakė, kad taip bus geriau –
Jai ir tau.
Jis jai parodė duris
Ir naują spyną.
Įspaudė į rankas raktą
Ir padarė taip,
Kad tu negalėtum grįžti.
Tu išėjai į kiemą,
Atsisėdai po langu
Kaip paliktas šuo.
Ir šiek tiek pavargai, ir šiek tiek sušalai.
Supratai: jei būtum skubėjęs,
Būtum grįžęs laiku.
Bet ką padarysi.
Išsitraukei gitarą ir pradėjai dainuoti.
O kaimynai triukšmauja, jie negali suprasti,
Kodėl tu nori dainuoti.
Kaimynai nemėgsta tavo dainų –

Jie įpratę kentėti.
Jie įpratę kasdien užėti į tamsią laiptinę.
Jie žino, jei yra draudžiamas ženklas,
Kažkur šalia – apylanka.
O tu traukei linksmą dainą,
Kuri baigės liūdnai.
Išgirdę triukšmą, susirinko vyrai.
Tu ištraukei degtuką –
Eisi atnešt.
Tuščia konservų dėžutė –
Į ją pylėt vyną.
Tu bent kiek sušilai
Ir mėginai neužmigti.
Ir tada tu jiems viską papasakojai –
Ir apie tai, kad buvai kare.
Vienas sušuko:
„Meluoji, muzikante!“
Ir tu prisispaudei prie sienos.
Tu smogei pirmas –
Tave taip mokė tėvas
Nuo mažų dienų.
Ir dar spėjai pažiūrėti į langą –
Tuo metu ji užgesino šviesą.
Tavo laiptinėj tamsu.
Tvaikas aštrus kaip visad į nosį.
Tavo namai buvo po pat stogu –
Iš jų šiek tiek arčiau link žvaigždžių.
Tu žingsniavai neskubiai.
Iš karo grįžai.
Pergalės jausmas saldus,
Kartus – kaltės.

* Vladimiras Šachrinas, ČAIF albumas „15 metų.
Viskas tik prasideda“ (2000).

Kol skambėjo daina, mokiniai, sekdami žodžius, turėjo nustatyti, ar kūrinys atitinka sąlygas, užrašytas ir iškabintas lentoje. Tris minutes mokiniai dirbo individualiai, paskui savo mintis aptarė trejetų grupėse ir galiausiai visos grupės pateikė savo darbo rezultatus. Ši veikla leido sukonkretinti pokalbį apie meno būtinumą, apie tai, kad kiekvienas žmogus gali jame rasti ką nors artima sau. Pokalbyje skambėjusios mintys daugiausia vienerūšės – dar nepakankamai išlavėjęs gebėjimas kūriniuose įžvelgti įvairių jausmų ir išgyvenimų atspindžius. Todėl man reikėjo ne tik įtraukti mokinius į diskusiją, bet ir pačiam pasidalyti dainos išpūdziais.

Toliau į temą buvo skverbiamasi dirbant su posakiais apie meną: kiekvienas mokiny gavo lapą su keliais aforizmais. Buvo pasiūlyta pasirinkti vieną iš jų, mokinio nuomone, labiausiai susijusį su išklaudyta daina. Apsvarsčiusios nuomones, kiekviena grupė pasirinko vieną posakį ir jį argumentuotai pristatė klasei.

Mintys apie meną

Daugelis žmonių, atsiduodami kuo kvailiausiems, niekam vertiems ir dažnai nedorovingiems darbams, t. y. rašydami ir skaitydami knygas, kurdami muziką, teatro pjeses ar koncertus ir jų klausydamiesi, kuo nuoširdžiausiai tiki darą kažką labai protinga, vertinga ir didu.

L. Tolstojus, rusų rašytojas, 1828–1910

Menas – kaip gamta. Jeigu neįleisite pro duris, įlips pro langą.

S. Batleris, anglų rašytojas, filosofas, teologas, 1835–1902

Menas niekada nesikreipia į minią, jis žmogui kalba giliose ir uždaroje jo širdies slaptavietėse.

M. Vološinas, rusų poetas ir rašytojas, 1877–1932

Menas – tai didis, visiems prieinamas atsinaujinimas. Jis niekada nebūna dogmatiškas; jis nesigina ir nesiteisina, – galite jį priimti arba atmesti. Jis neprimeta savęs tiems, kuriems jo nereikia. Jis gerbia bet kokią charakterio sanklodą, bet kurią požiūrį. Bet jis įnoringas ir kaprizingas it vėjo gūsis, nesileidžia pagaunamas rankomis ir tik palaimingomis minutėmis paliečia mūsų širdis.

J. Galsworthy, anglų rašytojas, 1867–1933

Menas – galingas įrankis, taisantis žmonių netobulumą.

Th. Dreiseris, amerikiečių rašytojas, 1871–1945

Menas – gyvenimo surogatas, todėl jį mėgsta tie, kuriems gyvenimas nepavyko.

V. Kliučevskis, rusų istorikas, 1841–1911

Menas – veidrodis, atspindintis tąjį, kuris į jį žiūri, bet anaipol ne gyvenimą.

O. Wilde, anglų rašytojas, 1856–1900

Menas – tai priemonė, kuria žmogus mėgina išaukštinti gyvenimą, vadinasi, chaosą, beprotybę ir dažniausiai – blogį.

O. L. Huxley, anglų rašytojas ir eseistas, 1894–1963

Pereiti prie *apmąstymo pakopos* reikėjo ne tik apšilusio proto, bet ir ypatingos emocinės nuotaikos. Čia mokytojas pasitelkė trumpą pasakojimą apie dailininkų varžybas V. Veresajevio apsakymo „Varžybos“ motyvais. Paskui mokiniams buvo pasiūlyta per 5 minutes parašyti esė, kuri užbaigtą frazę „Jeigu nebūtų meno, žmonės...“

Norėčiau supažindinti su darbo rezultatais:

- „Jeigu nebūtų meno, žmonės nemokėtų vertinti to, kas juos supa. Menas skatina gerai išsižiūrėti ir suvokti, kas yra svarbu.“
- „Jeigu nebūtų meno, žmonės mažai kuo skirtųsi nuo gyvūnų. Būtent gebėjimas skirti tai, kas padeda atverti mintis, išreikšti jausmus, pasidalyti tuo, ką matai ir girdi, skiria žmogų nuo kitų būtybių. Kiekvienas iš mūsų gali ką nors paimiti ateičiai, naujajai kartai, todėl menas bus amžinas, nes padės ne tik suprasti vienam kitą, bet ir iš dalies visada likti gyvenime amžinam.“
- „Jeigu nebūtų meno, žmonės negalėtų suprasti daugelio gyvenimo vertybių, ne visi įstengtų suvokti kito žmogaus požiūrį, jausmus. Menas kelia naujus jausmus, naujas mintis, formuoja naują gyvenimo ir visa ko, kas į jį įeina, sampratą. Taigi žmonės pradeda vertinti tai, į ką anksčiau galbūt visiškai nekreipė dėmesio, pavyzdžiui, grožį, meilę, žmonių santykius.“

Baigus rašyti esė, įvyko pamoką apibendrinantis pokalbis: ką sužinojome, ko išmokome. Namų darbams buvo pasiūlyta pasvarstyti:

- Kodėl ne visi mėgsta Bachą, Shakespeare'ą, kitus pripažintus menininkus?
- Kodėl vieni meno kūriniai gyvuoja ištisus amžius, o kiti – vos kelias savaites?

Atsakymai į šiuos klausimus turėjo tapti pamokos apie masinį ir elitinį meną pradžia. Su tema „Meno būtinybė“ dirbome 80 minučių.

Dar keletas, mano požiūriu, svarbių, pastabų. Pasiteisino lūkesčiai dėl išklaustyos dainos: mokiniai ne tik sekė žodžius, bet ir pritarė patys. Taip emociškai nusiteikę, aktyviau dalyvavo pokalbyje.

Dirbdami su aforizmais, juos interpretuodami, argumentuodami pasirinkimą, mokiniai turėjo mąstyti. Tai leido palyginti savo nuomonę su didžiųjų rašytojų, politikų ir filosofų požiūriu. Mano manymu, toks darbas buvo naudingas dar ir dėl to, kad originalūs, subtilūs, paradoksalūs aforizmai leido mokiniams greičiau ir lengviau plėtoti savas mintis.

Ir pabaigoje norėčiau paklausti: gerbiamieji kolegos, kaip jums atrodo, ar ši pamoka buvo naudinga? Ar pakako naujos informacijos prasmės suvokimo pakopoje? Ką jūs būtumėte darę geriau?

Literatūra

Вересаев, В. (1982). *Состязание: Повести и рассказы*. Кишинев: Литература атрискикэ.

Борохов, Э. (2000). *Энциклопедия афоризмов: В мире мудрых мыслей*. М.: ООО „Фирма Издательство АСТ“.

Жильцова, Е. И., Егорова, Н., Сухолет, И. Н. (1993). Основы современной цивилизации. In Л. Н. Боголюбов, А. У., Лазебникова (Ред.), *Политическое и духовное развитие современного общества* (часть 3). М.: Просвещение.

Sergejus Lysenka – Kišiniovo (Moldova) licėjaus „Svetoč“ istorijos dėstytojas. Vadovauja „Debatų“ klubui, yra jo veiklos koordinatorius tarp rusakalbio Moldovos jaunimo, KMUSR lektorius.
